

תגובות מומחי מיתווים לתוצאות מדד מדיניות-החוץ

אוקטובר 2021

סקר דעת הקהל השנתי התשיעי של מכון מיתווים על מדיניות-החוץ הישראלית נערך בספטמבר 2021. הסקר בוצע על ידי מכון רפי סמית ובשיתוף קרן פרידריך אברט, בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (700 איש ואישה, יהודים וערבים) ועם טעות דגימה של 3.5 אחוזים. מסמך זה מציג אוסף תגובות קצר של אנשי מכון מיתווים המתייחס בקצרה לחלק מהממצאים הבולטים בסקר. לקריאת הדו"ח המלא לחצו כאן. לריכוז הממצאים באינפוגרפיקה לחצו כאן.

ד"ר נמרוד גורן, נשיא ומייסד מכון מיתווים: החודשים הראשונים לכהונת הממשלה התאפיינו בפעלתנות בתחום מדיניות-החוץ. הממשלה פעלה לתקן קשרים שניזוקו בימי נתניהו (עם ירדן, האיחוד האירופי והמפלגה הדמוקרטית בארה"ב), להעמיק את יחסי הנורמליזציה (עם איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו) ולצקת בהם תוכן נוסף, לשקם את המחויבות הישראלית לערכי הדמוקרטיה הליברלית, ולחדש את הדיאלוג עם בכירים ברשות הפלסטינית. ואולם, על פי סקר מכון מיתווים, העשייה הזאת – שלוותה גם במהלכים לחיזוק משרד החוץ, לאחר שנים של החלשה מכוונת – עדיין לא חלחלה לציבור, שמזהה דווקא ירידה מסוימת במעמד ישראל בעולם, תפקוד משרד החוץ, תפקוד הממשלה בתחום מדיניות-החוץ וטיב היחסים עם ארה"ב. לאור זאת, ולאור הזיקה הגוברת בין סוגיות פנים לחוץ (למשל, בתחומי הדמוקרטיה והסביבה), חשוב שמשרד החוץ ישקיע יותר מאמצים בשיתוף מידע ושיח עם הציבור על תחומים שקשורים למדיניות-חוץ. במקביל, ממצאי הסקר גם מעניקים למקבלי ההחלטות רוח גבית לקידום מהלכים מדיניים משמעותיים. הציבור מגלה תמיכה רבה בשיפור היחסים עם תורכיה, בהחזרת הרשות הפלסטינית לרצועת עזה, בהקמת מסגרות אזוריות לטיפול במשבר האקלים, ברתימת הסכמי הנורמליזציה לקידום שלום עם הפלסטינים, ובאיסור מכירת טכנולוגיות מתקדמות למשטרים שמפרים זכויות אדם. הממשלה יכולה להישען על התמיכה הציבורית הזאת ולהיעזר בה בבואה לפרוץ דרכים מדיניות חדשות ולשפר את מדיניות-החוץ הישראלית.

ד"ר גיל מורסאנו, מנכ"ל מכון מיתווים: לעתים נוהגים לצייר את הציבור כמי שבכל הקשור ליחסי החוץ של ישראל מרוכז בעיקר בעצמו – רואה את העולם רק דרך הפריזמה הצרה של האיומים המשפיעים עליו ישירות ומנותק מהמתרחש מעבר לגבולותיה. הסקר הזה מציג תמונה אחרת – ציבור ישראלי שחושב גלובלית, ומכיר בהשפעת ההתפתחויות הגלובליות על עתידה של ישראל. כך הצורך לשתף פעולה עם העולם במאבק במשבר האקלים תופס מקום מוביל בסדר העדיפויות שמציבים אזרחי ישראל למדיניות החוץ של ממשלתם יותר מנושאים חשובים אחרים כפיתוח היחסים עם מדינות המזרח התיכון. התמיכה בשיתוף פעולה זה אף חוצה מחנות פוליטיים. הציבור הישראלי מפגין מודעות רבה להשלכות השליליות של ייצוא ישראלי של אמצעי לחימה ומעקב למשטרים מפרי זכויות אדם ברחבי העולם – רוב מכריע (64 אחוזים) מהמשיבים תומכים באיסור מכירת אמצעים אלה. ההכרה בחשיבות זווית הראייה הגלובלית באה לידי ביטוי גם בהבנה גוברת בציבור שהפתרון לאתגרים האסטרטגיים של ישראל אינו יכול להיות מושג ביכולותיה הלאומיות של ישראל בלבד והוא דורש שיתוף פעולה עם המערכת הבינלאומית והאזורית. כך, למעלה משנה לאחר תחילת המגפה נצפה היפוך מגמה בכל הקשור לתפיסת התמודדות עם משבר הקורונה - 45 אחוזים תמכו השנה בסיוע למדינות העולם כשיטה המועדפת להתמודדות עם המגפה, לעומת 28 אחוזים שתמכו במהלך זה בשנה שעברה. (שיעור התומכים בהתמקדות בפעולה בישראל בלבד צנח מ-63 אחוזים ל-42 אחוזים השנה). ההבנה שישראל לא יכולה לפתור את כל בעיותיה אך ורק בכוחות עצמה משתקפת גם בנושא הליבה של ההתמודדות עם איראן. כאשר נשאל הציבור לדעתו על הדרך הטובה ביותר להתמודד עם האיום האיראני, מרביתו (51 אחוזים) בחר בחלופות של שיתוף פעולה בינלאומי ואזורי שאינן צבאיות בהכרח. נתונים אלו תומכים בקריאה לממשלה ולמערכת החוץ להשתלב בסדר היום הבינלאומי. על הממשלה לקחת חלק במאבק העולמי במגיפת הקורונה, לאמץ את

היעדים לפיתוח בר קיימא שהגדיר האו"ם כעקרונות מנחים למדיניות-החוץ שלה, ולהשקיע משאבים בביסוס מעמדה של ישראל כמדינה מובילה בהתמודדות עם משבר האקלים. הצטרפות ישראל ל"משחק" הגלובלי תשפר את מעמדה הבינלאומי, ותתמוך בחיזוק שיתוף הפעולה שלה עם האזורים סביבה ועם הפלסטינים.

מירב כהנא-דגן, סגנית מנכ"ל המכון: הסקר השנתי של מכון מיתווים מתאפיין השנה בירידה במדדי שביעות הרצון מהממשלה, מתפקודו ומצבו של משרד החוץ ומיחסיה של ישראל עם ארה"ב. במרבית המדדים בתחום זה נרשמה ירידה ראשונה בציונים לאחר עליה מתמדת משנת 2016. כאשר בוחנים את התפלגות הנתונים הניצבים מאחורי התמונה הכללית, מתגלה מתאם רב בין העמדה הפוליטית לבין גובה הציון שהוענק לתפקודה של הממשלה בתחומי מדיניות החוץ. כלומר, מי שהצביע לליכוד ולמפלגות האופוזיציה העניק ציונים נמוכים באופן יחסי מאלו שהצביעו לליכוד ולמפלגות הקואליציה. ניתן להעריך במידת מה של זהירות, שהירידה במדדים השונים של תפקוד הממשלה, לא נגזרו מההצלחות או הכשלונות של מערך החוץ הישראלי, כמו מהעמדה הפוליטית של המשיבים. זה נכון גם לציון הנמוך באופן יחסי שקיבל לפיד. אנו שאלנו על תפקודו כשר חוץ, אך יש מקום סביר לחשוב שהמשיבים ענו בהתאם לעמדתם הפוליטית. בבואנו לנתח את התוצאות ולגזור מסקנות, יש לזכור נתון זה ולקחת זאת בחשבון. ציוני תפקודה של הממשלה משקפים השנה פחות את תפקודה בפועל, ויותר את מפת ההתפלגות הפוליטית והמפלגתית בישראל.

ד"ר ליאור להרס, מנהל התכנית לקידום שלום ישראלי-פלסטיני: הסקר השנתי של מכון מיתווים מצביע על המשך המגמה של ירידת העניין הציבורי בנושא של שלום ישראלי-פלסטיני והציבור מדרג את היעד של קידום שלום עם הפלסטינים בדרגת חשיבות נמוכה יותר מיעדים אחרים. יחד עם זאת, ניתן לראות שבסוגיית עזה, האופציה המועדפת על הציבור היא החזרת השליטה של הרשות הפלסטינית על הרצועה ועמדה זו זוכה לתמיכה גם בקרב הימין. נתון זה מבטא תמיכה בשינוי מדיני ביחס לעזה, ורצון לפעול לשילוב הרשות והקהילה הבינלאומית ברצועה במקום המשך המדיניות שהוביל נתניהו ביחס לעזה (ש-9 אחוזים בלבד ממשיכים לתמוך בה). בנוסף, מיעוט קטן בציבור רואה במפגשים של שרים ישראלים ופלסטינים מהלך שלילי, ומיעוט דומה תומך בהחלשת הרשות הפלסטינית. תוצאות אלו מעידות על כך שדעת הקהל בישראל אומנם לא דוחפת לחידוש תהליך שלום בטווח המידי, אבל רוב הציבור כן תומך במאמצים לקדם שיתוף פעולה ישראלי-פלסטיני ובחיזוק הגורמים המתונים בזירה הפלסטינית על פני מדיניות של חיזוק החמאס. גישה זו מתחברת לקולות בממשלת ישראל החדשה, ובקהילה הבינלאומית, שקוראים לחזק את הרשות ולהחליש את החמאס. הממשלה ניצבת אומנם בפני אתגרים פוליטיים פנימיים, אך עליה לקדם דיאלוג ושיתוף פעולה עם הרשות הפלסטינית בתחומים השונים, ובכלל זה ליזום צעדים בוני אמון, לעצור צעדים בשטח שיחסמו פתרון עתידי, ולהסתייע בקשר עם שחקנים אזוריים למען התקדמות מדינית במסלול הישראלי-פלסטיני. בהקשר לנקודה האחרונה, ניתן לראות בסקר את שיעור התמיכה הגבוה באפשרות של הסתייעות במדינות ערב שכרתו נורמליזציה עם ישראל, לטובת קידום שלום ישראלי-פלסטיני (52 אחוזים לעומת 27 אחוזים). נתון זה מסמן שמדיניות של חיבור בין המסלולים תוכל לסייע בגיוס תמיכה ציבורית במאמצים להתקדם במסלול הישראלי-פלסטיני.

ד"ר מאיה שיאון-צדקיהו, מנהלת התכנית ליחסי ישראל-אירופה: 46 אחוזים מהנסקרים. וות רואים באיחוד האירופי יריב יותר מאשר ידיד, לעומת 24 אחוזים הרואים בו ידיד. זו הפעם הרביעית ברציפות שהשאלה נשאלת במדד מדיניות-החוץ של מיתווים והתוצאות דומות. הפעלתנות המבורכת של שר החוץ לפיד מול האירופים לא משתקפת בסקרים. אולי כיוון שטרם הניבה תוצאות ממשיות. התוצאות משקפות את הפער בין הביקורת הפוליטית שיש לאיחוד האירופי על ישראל בהקשר לסכסוך עם הפלסטינים, לבין המציאות בתחומי הכלכלה השונים, שם האיחוד האירופי הוא השותף הראשי של ישראל (לפני ארה"ב וסין) בתחומים רבים כמו ייצוא, ייבוא, מימון מחקר ופיתוח ממשלתיים, תעופה, תיירות, חקלאות, ועוד. כדי שהדימוי של האיחוד האירופי בעיני הישראלים ישתנה, אחרי עשור בו היחסים המדיניים בין הצדדים הלכו והדרדרו, האירופים צריכים לענות לידו המושטת של שר החוץ לפיד, ולכנס מועצת אסוציאציה ישראלים יגיבו בחיוב אחרי שנראה הישגים בפועל. אז ממשלת בנט-לפיד תצטרך גם להפעיל את ההיבט הפרגמטי שחיבר את השותפות לקואליציה, ולאשר את ההסכמים והצטרפות ישראל לתכניות למרות שהן מחריגות את ההתנחלויות, וזאת על אף ש-47 אחוזים מהנשאלים בסקר התנגדו לכך (34 אחוזים בלבד תמכו בהצטרפות לתכניות האיחוד גם אם יחריגו התנחלויות). את החשיבות הגדולה שיש לאיחוד האירופי לכלכלת ישראל ולרווחת תושביה, יודעים ויודעות מקבלי ההחלטות בישראל.

ח"כ לשעבר קסניה סבטלובה, מנהלת התכנית ליחסי ישראל-מזרח תיכון: הממצאים של הסקר השנתי מראים בבירור כי אזרחי ישראל מבינים את החשיבות בשיפור היחסים עם ירדן ומעוניינים בכך שהממשלה תקדם את היחסים האסטרטגיים הללו ולא תזניח אותם. במהלך יותר מעשור היחסים עם הממלכה ההאשמית ספגו פגיעות אנושות והזנחה, למרות שמדובר בבת-ברית חשובה לאין ערוך שחולקת עם ישראל גבול ארוך ושקט. **ממשלת בנט כבר התחילה לפעול בכיוון הנכון לשיקום וחיזוק היחסים עם ירדן, אך יש צורך באסטרטגיה רחבה שתכלול גם את שיפור היחסים הביטורליים וגם את הציבור של ירדן למהלך האזורי של הסכמי אברהם.**

פרופ' אלי פודה, חבר ועד מנהל: ממצאי הסקר השנתי של מיתווים מעלים כמה נתונים מעניינים. ראשית בנוגע לסוגיה הפלסטינית, 38.2 אחוזים מהישראלים חושבים כי ישראל לא צריכה להתערב בנעשה ברשות הפלסטינית, ל-20.9 אחוזים אין דעה, ו-13 אחוזים אפילו ממליצים לפעול להחלשתה. **רק פחות משליש חושבים כי ישראל צריכה לפעול לחיזוק הרשות. נתונים אלה מלמדים על האדישות ואי-ההבנה של הציבור לגבי חשיבות המשך יציבותה של הרשות, במיוחד לאור האלטרנטיבות הקיימות. חיזוק הרשות הינו אינטרס ישראלי.** עוד עולה ממצאי הסקר, שבכל הנוגע להסכמי אברהם, רבים בציבור, למרבה ההפתעה, אינם רואים בהם נקודת מפנה. 30.9 אחוזים חושבים שדבר לא השתנה, ואילו ל-34.7 אחוזים אין דעה. יתרה מזו, כמעט מחצית מהציבור (48.4 אחוזים מהיהודים ו-41.4 אחוזים מהערבים) כלל אינו מעוניין לבקר במדינות ערב. אם בשנה שעברה 29 אחוזים הביעו רצון לבקר באמירויות, חלקם ירד ל-9 אחוזים בלבד. נתונים אלה מלמדים כי לאחר האופוריה הראשונה של חתימת ההסכמים, הצטננה ההתלהבות של הציבור היהודי והערבי גם יחד, וניכר כי מדינות ערב אינן מהוות יעד מועדף על התייר הישראלי.

ד"ר מורן זגה, עמיתת מדיניות: הסכמי אברהם יצרו אפקט מידי של חתירה לקשר מצד גורמים כלכליים, מדיניים ואזרחיים בין ישראל ואיחוד האמירויות. מבין הענפים השונים, הקשר הכלכלי קיבל את מירב תשומת הלב. העדפת הקשרים הכלכליים באה לידי ביטוי בסקר כאשר **מרבית הנשאלים העדיפו לחזק את הערוץ הכלכלי ביחסים בין המדינות (38.2 אחוזים) ורק במקום השני (27 אחוזים) הציבו הישראלים את חשיבות הקשרים הביטחוניים ובכללם שיתוף הפעולה נגד איראן. נתונים אלו משקפים כי מניע ההזדמנות חזק ממניע האיום.** חשוב לציין כי קיים פער גדול בין המגזר היהודי לערבי ביחס לחשיבות הערוץ הביטחוני. בעוד ש-30.1 אחוזים מהמגיבים היהודים סברו שעל ישראל לקדם קודם כל שיתוף פעולה ביטחוני, רק 9.5 אחוזים מהמגיבים הערבים בחרו בכך. רובם (41.7 אחוזים) תמכו בחיזוק הקשרים הכלכליים. נתון זה יכול להעיד על תחושת האיום השונה של המגזרים בישראל ועל האופן שכל אחד מהם רואה את תפקידה של ישראל במזרח התיכון. יש לזכור שבעוד שהתחומים הכלכליים והביטחוניים חשובים לשיפור עוצמתה של ישראל, הקשרים המדיניים הם אלו המכתיבים ומאפשרים את מיצוי הפוטנציאל בכל יתר ערוצי ההתקשרות. לכן הם אלו שצריכים לעמוד בראש סדר העדיפויות של ישראל.

השגריר לשעבר מיכאל הררי, עמית מדיניות: מזרח אגן הים-התיכון קיבע את מעמדו כאזור מובחן מבחינת מדיניות החוץ הישראלית. זה בא לידי ביטוי מובהק בסקרים בשנים האחרונות של מיתווים, כאשר כ-22 אחוזים מהמשיבים רואים את ישראל כשייכת יותר לאגן הים התיכון מאשר למזרח התיכון או לאירופה. אזור זה התגבש לאורך השנים האחרונות בהתבסס על האינטרסים המשותפים של מדינות האזור בתחום האנרגיה. פורום הגז האזורי שקם לאחרונה מבטא זאת היטב. בעוד ישראל חיזקה את יחסיה עם יוון, קפריסין ומצרים, ומילאה תפקיד חיובי בשיתופי הפעולה האזוריים, מצאה את עצמה תורכיה מחוץ למשחק האזורי והגיבה במדיניות-חוץ אגרסיבית. **מדיניות החוץ הישראלית צריכה להמשיך ולהדק את שיתוף הפעולה המרשים בינה ובין מדינות האזור במגוון תחומים, כולל בתחום האנרגיה. במקביל חיוני לתור אחר דרכים יצירתיות לשלב את תורכיה בשיח האזורי המרתק. מעניין לראות שבסקר האחרון כ-60 אחוזים מהנשאלים סברו שישראל צריכה לנסות לעשות כן.** מאליו ברור, שמדובר באתגר מורכב שאיננו תלוי אך ורק בישראל, אלא במכלול של גורמים אזוריים ובינלאומיים כמו גם בתורכיה עצמה, כולל התפתחויות פוליטיות פנימיות בתורכיה. יחד עם זאת, מרחב התמרון המרשים שנפתח לישראל במזרח אגן הים-התיכון צריך ויכול לשמש כר נוח ליוזמות ושיתופי פעולה, בין היתר מול לבנון בנושא הגבול הימי, ואל מול הזירה הפלסטינית בנושא של עזה.

ד"ר עילי זלצמן, חבר ועד מנהל: על פי ממצאי הסקר השנתי, רוב הציבור היהודי בישראל סבור שממשל ביידן משמעותית פחות טוב לישראל בהשוואה לממשל טראמפ. שלושה מרכיבים עיקריים משפיעים על מעמדו הנמוך של הנשיא ביידן אל מול ממשלו של טראמפ. ראשית, ביידן מזוהה לחלוטין עם ממשלו של ברק אובמה שנתפש כעויין לישראל על רקע יחסיו העכורים עם ראש הממשלה דאז בנימין נתניהו. שנית, בניגוד לאובמה עמו מזוהה ביידן, הנשיא טראמפ בחר באופן מודע ליישר קו עם מדיניותו של נתניהו בכל הקשור לסוגייה הפלסטינית ולסוגייה האיראנית. לבסוף, דעת הקהל בישראל יוצרת הקבלה ישירה בין הפוליטיקה הפנימית האמריקאית לבין זו הישראלית בכל הקשור לעימות הרעיוני בין ימין לשמאל. הדמוקרטים נתפסים כמחנה השמאל בעוד הרפובליקאים כמחנה הימין. נוכח הדומיננטיות של עמדות הימין בישראל כפי שבאה לידי ביטוי בחלוקת המנדטים של המפלגות בבחירות לכנסת בשנים האחרונות, הנשיא ביידן, העומד בראש המפלגה הדמוקרטית, נתפס כיריב אידיאולוגי עבור מרבית הציבור הישראלי. נוכח תנאי הפתיחה הללו, אין זה מפתיע שרוב הציבור היהודי בישראל סבור כי ממשל ביידן פחות טוב לישראל בהשוואה לממשל טראמפ. יחד עם זאת, יש לזכור שביידן טרם השלים שנה מלאה כנשיא, ויש לבחון את פועלו על בסיס מחויבותו לביטחון ישראל, תרומתו לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, קידום הסכמי השלום האזוריים, פתרון העימות מול אירן, ומיצובה מחדש של ישראל כמי שנתמכת על ידי שתי המפלגות בארצות הברית.

ד"ר רועי קיבריק, מנהל המחקרים: הציבור בישראל מעניק חשיבות רבה לטיפול במשבר האקלים, מבין שהמדינה אינה יכולה לטפל בו בעצמה, ומבקש מהממשלה לשתף פעולה עם מאמצים אזוריים ועולמיים בהתמודדות עמו (79 אחוזים הביעו תמיכה בכיוון פעולה זה). בהתאם לכך, הרעיון של הקמת פורום אזורי במזרח התיכון ובאגן הים התיכון להתמודדות עם משבר באקלים זוכה לתמיכה נרחבת מהציבור (81 אחוזים). סוגייה זו חוצה עמדות פוליטיות וזהויות. מתפקידה של ממשלת ישראל לקדם את ההתמודדות עם משבר האקלים, להצטרף לשאר העולם במאמציו לצמצם את הפגיעה הסביבתית-אקלימית ולהיערך להשלכות המשבר. חשוב להבין, ונדמה שהציבור מתחיל להבין, שהדרך היחידה להתמודדות טובה עם משבר האקלים היא דרך שיתופי פעולה אזוריים ועולמיים. לכן, ידע ראש הממשלה בנט לקראת נסיעתו הצפויה לוועידת האקלים בגלזגו, שבנושא זה יש לציבור ציפיות גבוהות. כפי שמראות תוצאות הסקר, הענקת החשיבות הרבה למשבר האקלים וההבנה ששיתופי פעולה אזוריים הכרחיים להתמודדות טובה עמו, עדיין לא הביאו את הציבור לגלות עניין רב בקידום השלום הישראלי-פלסטיני. טרם התבססה התובנה הנגזרת ומחוייבת המציאות שכדי להתמודד בהצלחה עם משבר האקלים יש לסיים את הסכסוך ואת הכיבוש כמה שיותר מהר. ישראל לא יכולה להבטיח לאזרחיה אנרגיה או מזון ללא שיתופי פעולה עם העולם שסביבה, ועובדה זו רק תלך ותחריף. לכן, על ישראל לפעול לקידום שלום ושיתופי פעולה, ראשית עם הפלסטינים שחיים איתנו באותו הבית, ובהמשך עם מדינות האזור שחיות בשכונה שלנו. אין דרך אחרת להתמודד בהצלחה עם משבר האקלים.